

Cene naj diktira trg, ne pa slabo delo

Črnilo na pred kratkim slovesno podpisanim dogovorom o izvajanju letošnje politike cen, ki kot najpomembnejšo nalogo zastavlja nadaljnjo zavezitev inflacije, se še ni dobro posušilo, in že iz zvezne skupnosti za cene resno opozarjajo, da utegnejo podražitev in zahteve po podražitvah – če izvajamo nekatere nujne popravke cen zaradi dosedanjih neskladij ali zaradi želje, da se bolj spodbudi proizvodnja za izvoz in za boljše oskrbo trga, če jih ne bomo obrzali, resno ogroziti ta cilj. To bi namreč sprožilo inflacijsko spiralo, ki bi ogrozila temeljne pogoje za izvajanje celotne letošnje ekonomske politike. Neugnanost rast cen bi hkrati pomenila tudi povečanje obresti na sposojena sredstva in onemogočila aktivno politiko tečaja dinarja, to pa bi bila medvedja usluga izvozu in rasti proizvodnje, povzročila pa bi se okrepile zahteve po povečanju osebnih dohodkov. Neobzdrane podražitve bi skratka kot bumperang sprožile nove vzroke za večjo inflacijo.

Da so takšna opozorila utemeljena, pričajo tudi januarski podatki, po katerih so se proizvodne cene zvišale za en odstotek, cene v prodaji na drobno za 1,2 odstotka, življenjski stroški pa za 1,7 odstotka. Če k temu prištejemo najnovejšo podražitev svežega mesa in železniškega prevoza, ugotovimo, da so se proizvodne cene zvišale za 1,8, drobnoprodajne za 3,38, življenjski stroški pa za 5,58 odstotka. Slednji podatek pomeni, da smo že porabili četrti-

no letošnjih sicer neuradno predvidenih možnosti za povečanje inflacije. Tudi bistveno večje proizvodno-prodajne cene osnovnih kmetijskih pridelkov bodo imele posledice, ki jih bo mogoče ugotoviti šele septembra, ko bodo začeli predelovati letošnji dražji pridelek. Vemo tudi, da pripravljajo nove podražitve električne energije, premoga, mleka in mlečnih izdelkov, stanarin itd., se pravi vrste izdelkov in storitev, ki močno vplivajo na življenjski standard in na vso politiko cen. Niso pa še povsod znani ukrepi socialne politike, ki bi zavarovali standard delavcev z nizkimi dohodki, čeprav ves čas govorimo, da je to treba nujno storiti.

Na začetku leta smo bili torej priča dvema korakoma: načrtovali so svojevrsten »napad« na cene, hkrati pa so se za šest mesecev podaljšali odlok o strogem družbenem nadzoru cen, tako bodo cene, razen nekaterih izjem, ko bodo zanje spet skrbela druge družbenopolitične skupnosti, še vedno izključno v pristojnosti zveznega izvršnega sveta. To hkrati pomeni, da še vedno nismo zagotovili tržnih možnosti za odmrznitev cen. Prav zato se še zastruje vprašanje, koliko so se konkretni ukrepi sploh približali določili iz letošnjega dogovora o cenah, da je treba poskrbeti za »precej počasnejšo rast cen in življenjskih stroškov« in zagotoviti možnosti za krepitve ekonomskih zakonitosti, uskladitev blagovno-denarnih razmerij, zavezitev porabe, ki presega meje naših možnosti, in odpravo vzrokov, ki spodbujajo enotnost jugoslovanskega trga, kar je spet po svoje realna osnova za nadzor cen.

Tudi v drugem polletju lani so bile cene zamrznjene, pa so se kljub temu drobnoprodajne cene zvišale kar za 30,7 odstotka (ali dvakrat bolj, kot so bili načrtovani). Res pa je, da smo lani v primerjavi z letom poprej vendarle zmanjšali inflacijo za 25 odstotkov, kar samo po sebi ni majhen uspeh. Izkazalo se je torej, da z večletno inflacijo ni mogoče opravičiti kar čez noč in da zgolj odlok o zamrznitvi cen ni dovolj močan jezik. Sicer pa to tudi ni mogel biti, saj na široki fronti ekonomske politike nismo dosegli predvidenih ciljev, pa tudi splošne razmere v gospodarstvu se niso bistveno spremenile. Tako so se, denimo, samo od avgusta do konca lanskega leta, torej v obdobju »globoke zamrznitve«, cene zvišale kar za 9,6 odstotka. Tega ni nihče uradno pojasnil, sama po sebi pa se vsiljuje razlaga, da administrativno krojenje cen v resnici ne more uspešno rešiti vseh problemov, ki se kažejo na področju cen. Celo narobe, zdi se, da takšna delitev inflacijske pogabe za zeleno mizo, pri čemer pogosto zanemarijajo vse bistvene tržne prvine, v resnici odvraca proizvajalce od tega, da bi poiskali notranje rezerve in delali produktivneje, tako da bi bili kos povečanju stroškov. Še vedno je namreč močno zakoreninjeno stroškovno načelo in še vedno smo priča poskusu, da bi na podlagi cen ustvarjali dohodek na majavih nogah.

Že med snovanjem letošnje ekonomske politike so jasno poudarili, da cen ne bo mogoče odmrzniti, dokler ne bo ustreznih možnosti za to. V okoliščinah, ko strokov-

njaki zatrjujejo, da prenos (drobnoprodajnih) cen iz lanskega v letošnje leto znaša 12,5 odstotka – to je za točko več kot lani – ko v Gospodarski zbornici Jugoslavije ugotavljajo, da tri petine proizvajalcev čaka na podražitev svojih izdelkov in ko navzile sklepe o zamrznitvi množično kršijo pravila igre tako proizvajalci kot tisti, ki bi jih morali kaznovati (se pravi tržna inspekcija in sodišča), je očitno, da takšnih možnosti ni. Naj niti ne govorimo o tistem najpomembnejšem pogoju – trgu, na katerega bi sprico manjšega deviznega pomanjkanja lahko vplivali svetovni tokovi gospodarjenja, prosto kroženje zadostne količine blaga pa bi oblikovalo ustrezna razmerja med cenami.

Kaj naj na primer rečemo o dejstvu, da je bilo 50 odstotkov januarskih podražitev (gre za proizvodne cene) nezakonitih. Pri drobnoprodajnih cenah se odstotek evidentiranih prekrškov giblje med 20 in 25 odstotki. V praksi proizvajalci, ki zahtevajo ali pričakujejo podražitev, kupcu kratkoma vnaprej zaračunavajo višje cene (v obliki akontacije) in si na ta način retroaktivno zagotavljajo učinke bodočih podražitev. Vse to je seveda nezakonito, kljub temu pa se še vedno ne dogaja nič konkretnega, razen da pristojni dobivajo opozorila in pozive, da morajo vsi družbeni subjekti imeti odgovoren odnos do dogovora, ki je bil sprejet pred dnevi, in do veljavnega sklepa. Vse to pa je nadvse pomembno zaradi tega, ker je sedanja zamrznitev cen lahko upravičena (ker sama po sebi še ne odpravlja vzrokov inflacije) samo, če bo to obdobje izkoriščeno za ustvaritev normalnih razmer za delovanje trga. Mirno lahko trdimo, da tega na tak način ne bo moč storiti.

Doslej so bili storjeni že nekateri ukrepi, ki bi utegnili prispevati k izboljšanju položaja na trgu. Spremenile so se obresti in zaostri pogoji za odobranje posojil, kar naj bi pripomoglo k usklajevanju ponudbe in povpraševanja, s tem pa tudi omejevalo

druginjo. Vendar je treba takoj opozoriti tudi na to, da bo zaostritev pogojev za financiranje za nekatere kolektive tudi precejšnje breme, zaradi katerega bodo cene silile navzgor. Če se bodo zato podražile surovine in energija, bi bila inflacijska verižna reakcija še premočna. Dogovorili so se tudi, da je treba čimprej analizirati vse cene in njihovo razmerje do cen na svetovnem trgu; tako bi za nekatere bazične panoge izdelali dolgoročno politiko cen in upoštevali svetovna merila za njihovo določanje. O tem bi govorili pozneje, ko bo storjeno, za zdaj pa bi se lahko vprašali, na kakšni analitični osnovi in s kakšnimi argumenti so izvedli ali nameravajo izvesti omenjene osnovne podražitve na začetku leta. In to iz več vzrokov. Predvsem zaradi tega, ker izvedeni popravki neskladij še ne zagotavljajo avtomatično tudi več blaga na trgu, čeprav so tako naše cene v primerjavi s svetovnimi še previsoke. Na primer za približno 30 odstotkov dražje mesa še vedno ni mogoče kupiti, ker hkrati s cenami niso rešili problema v zvezi z odnosi v živinoreji, prireja upada in vse kaže, da se kot prihodnja rešitev problema preskrbe spet vsiljuje poseg v potrošnikov žep. Po drugi strani pa si pri podražitvi poljščin, ki so povprečno za 30 odstotkov dražje od tujih, zares težko razlagamo, da bi bilo mogoče z višjimi cenami povečati produktivnost ali stimulirati večji izvoz. Tudi kvantitativne spremembe na področju splošne in skupne porabe v prid njenemu zmanjšanju, brez bistvenih sprememb sistema in politike obdavčevanja, na področju cen ne morejo prinesiti optimalnih rezultatov. V nekaterih republikah so davčne stopnje v primerjavi z lanskimi že povečali (odločili pa smo se za splošno naraščanje davkov z nevtralnim učinkom), podobne ukrepe pa pripravljajo tudi ZIS, ki bo pritisk davčnega vijaka porazdelil na večje število izdelkov in storitev, celo na blago široke porabe, katerega cene neposredno vplivajo na življenjski standard. To bo vsekakor dvignilo cene in okrepilo inflacijo.

Po vsem sodeč ni dovolj, da v dogovoru o politiki cen niso začrtali meje dopustnega zvišanja cen. (Če sodimo po protinflacijskem programu, znaša ta meja približno 20 odstotkov). Pa ni le zaradi domneve, da so se s tem želeli izogniti kasnejši kritiki, da plan ni izpolnjen, kajti dosedanje ome-

jitve niso bile uspešna ovira za cene, temveč so jih vsi celo razumeli kot akontacijsko pravico do tolikšne podražitve, kot je dovoljena. Gre za to, da si lahko letos zagotovimo uspeh samo s spremembo vsega ravnanja in vodenja gospodarske politike. Kaj na primer pomeni to, da so med tistimi, ki zahtevajo podražitve tudi takšni, ki se potegujejo celo za 80 odstotkov višje cene? Popolnoma zanesljivo je, da tu ne gre za nikakršno postopno popravljane neskladij, temveč (še vedno) za težnjo delovnih kolektivov, da bi, kot doslej, s cenami pokrivali vso neracionalnost v gospodarjenju, investicijski politiki in razvoju. Vse kaže, da je precej lažje zapisati v dogovor, da bodo cene leta 1983 naraščale tako selektivno kot restriktivno v začetnih okvirih, kot pa to tudi uresničiti.

Vendar bi to morali zagotoviti. Če namreč cene ne bodo naraščale počasneje kot lani, bo takoj ogrožen osnovni cilj, to je povečanje izvoza. Ne samo, da bo prodaja na domačem trgu spet vabljivejša, temveč bo spet spodkopan komaj za silo vzpostavljeni realnejši tečaj dinarja, kar bi spet zmanjšalo gospodarsko motiviranost izvoznikov. Koliko smo z ukrepi, uvedenimi na začetku leta (za proizvodnjo in izvoz pa so bistvenega pomena ravno prvi trije meseci) k temu prispevali, bo treba še izračunati. Med dobrimi nameni ostaja tudi analiza izvajanja zakona o cenah, predlagati pa bo treba spremembe in izoblikovati ves sistem samoupravnega urejanja odnosov na področju cen. Medtem moramo preprečiti, da med »usklajevanjem« in pogajanjem o cenah ne bi izgubili izpred oči osnovnih ciljev in letošnjo politiko boja proti inflaciji, ali drugače, da ne bi pozabili, da je boljše in zanesljivejša razmera za gospodarjenje mogoče zagotoviti samo z njenim omejevanjem in da vsako zviševanje cen samo povečuje splošno nestabilnost. V njej, namreč v inflaciji, se izgubljajo merila tako za uspešne kot neuspešne, več se manevrskega prostora za administriranje in distribucije najrazličnejših vrst, v skladu s tem pa se tudi samostojnost gospodarskih subjektov vse bolj odmika.

BOJANA JAGER

Foto: Karlo Peslak

Ekonomskega interesa in gospodarno porabljen denar pospešujeta razvoj
Tema tedna: Financiranje manj razvitih republik in SAP Kosovo

Poštni predal 29 14

Ciril Paluc
Mavrica iz mariborske livarne
Aktualen pogovor

Janez Zadnikar
Primož Ramovš
Portret tedna 15

Titova stališča so izvirala iz stvarnosti
Pričevanja Edvarda Kardelja

Znanost jutrišnjega dne
Okrogla miza 16

France Forstnerič
Obetaven, a neizkoriščen trg
Trgovinska menjava z Avstralijo 17

Andrej Marinc
Stabilnost kmetijstva in kmeti
O nekaterih agrarnopolitičnih vprašanjih

Jože Šircelj
Neprijazne sapa za »radikale«
Pred sedmim vrhom nevrščenih

Dragiša Bošković
Za Argentino vse, nič pa za Michigan
Denarni sistem v krizi 18

Veljko Rus
Vojna kot oblika zapravljanja
Nove tehnologije

Marko Vrhunec
Pred pomembnimi odločitvami
Svetovna ekonomsko-monetarna kriza 19

Danilo Slivnik
Kaj storiti s številnimi tožitelji?

Delovna disciplina v Sovjetski zvezi

Avugust Pudgar
»Rešitelj« Belaunde v breznu krize
Po poboju novinarjev v Peruju

Marjan Sedmak
Zaprta sistem v zaprti deželi
Albanija in politični procesi 20

Vilko Novak
Klaus Barbie, obtoženec in tožitelj?

Franciozi in nazizem

Milan Maver
Zakaj nismo še mi bili junaki dneva?

Jaka Sulc piše gospodu Jakobsonu

Anton Bebler
Obtožbe do pravih vojn
Spopadi med socialističnimi državami 21

Jože Dekleva
Z dimnikov v stene in na vrhove
Alpinizem – športno jedro planinstva 22

Jug Grizelj
Zakaj ne pišem sklepov?
Od sobote do sobote

23

Med študijem zadostujeta pridnost in nadarjenost – kaj pa potem?

Anketa med dobitniki študentskih Prešernovih nagrad o možnostih raziskovalnega in umetniškega dela

V primežu svetovne zadolženosti
V žarišču 24

Na tradicionalnem novoletnem sprejemu za predstavnike verskih skupnosti, ki je bil dne

